

În 1976, spre sfârșitul toamnei, eu și Laci¹ am hotărât să ne despărțim.

Spus în felul acesta, enunțul suna destul de evaziv, pentru că nu era doar o simplă hotărâre, ci mai degrabă o decizie imperativă, impusă de către Laci.

El voia să plece în străinătate, eu voiam să rămân. Nu reușeam să ne înțelegem, fiecare vrând altceva.

El avea argumente clare și raționale, putea să le explice simplu și cu mintea limpede, nereușind totuși să mă convingă. Când nu se afla alături de mine și băteam străzile Bucureștiului, când așteptam într-un cabinet medical ori transmiteam știri despre evenimente din provincie, înțelegeam precis de ce vrea să plece.

Simțeam și eu că mă sufoc.

Și totuși voiam să rămân.

Ar fi mult mai precis, probabil, dacă aș spune că nu voiam să plec pentru că gândul de a rămâne îmi provoca doar o stare de rău. Pe când gândul de a pleca într-un alt loc, străin, mă îngrozea de-a dreptul.

Laci era acasă, mi-a spus că și-a șters Șimleul din amintiri, dar știam că așa ceva nu se poate. Adora, în schimb, Bucureștiul. Și totuși voia să plece.

Nici după douăzeci de ani, eu nu mă simțeam acasă la București. Faptul că trăiam în capitală nu era ceva definitiv catalogat, încă aveam un fel de așteptări nelămurite. Dar nu știam nici eu însămi ce anume. 1968 părea foarte departe, de

¹ Se citește Lați.

parcă marea deschidere culturală, neparticiparea la invazia din Praga s-ar fi petrecut în urmă cu un veac și, încet-încet, a devenit cât se poate de evident că ne-au mințit. Ne-au retras toate avantajele, ne-au deposedat pe nesimțite de privilegiu, toate zilele vieții oamenilor din întreaga țară erau închinată trudei edificării cultului marelui conducător. Argumentam că fericirea noastră nu depinde de persoana celui care conduce țara. Viața are momente private, când omul uită de toate, ca în somn.

El voia, pur și simplu, să plece, eu să rămân. Am încercat să-i înșir argumente concrete, palpabile, însă toate sunau ridicol în fața argumentelor lui privind perspectivele care ne-ar aștepta în Occident. Pe Laci un post de antrenor de șah, pe mine cam nimic. Dar nici asta nu m-ar fi deranjat foarte tare. Știam că ar fi trebuit să-i spun, în locul tuturor argumentelor false, un singur lucru, prin care să-i explic de ce vreau să rămân. Dar tocmai de asta nu eram în stare.

În vis, stăteam pe malul Tăului Iadului și-i dăruiam beznii lacului fără fund bucata de carne însângerată care s-a rupt din uterul meu.

Dar nu de vise mă temeam, ci de faptul că nu pot să fac deosebirea dintre vis și realitate, și lucrul acesta mă chinuia într-atât, încât uneori izbucneam în râs în loc să plâng, așa cum am învățat de la Eller Gizi¹, mama mea adoptivă.

Spălam vasele și, uitându-mă la jetul de apă, izbucneam în râs cu farfuria murdară în mâini. În astfel de momente, Laci venea în bucătărie și mă întreba de ce mă bucur, ne-au dat, în sfârșit, apa caldă?

„— Îți interzic să-i spui vreodată lui Laci că fătul vostru a murit, mi-a spus Eller Gizi în decembrie 1944. Că așteptai copilul lui.

¹ Se citește Ghizi.

— Promite-mi că vom fi fericiți și fără să-i spun, am implorat-o.

— Numai așa poți să fii fericită cu un bărbat, mi-a răspuns, necruțătoare, Gizi.“

Când Laci mi-a sugerat prima oară să ne despărțim, mi-a produs într-adevăr efectul amintit, de parcă ne-ar fi dat, după multe zile, apă caldă, eveniment așteptat cu fiori de groază. Dacă eram acasă, țineam mereu robinetul deschis. La început, din conducte ieșea un sâsâit sălbatic, pe urmă robinetul începea să se zbată și apoi, când apa caldă ajungea încet la locuința noastră, să vomite, scuipa în chiuvetă toată otrava care, îmi imaginam, s-a strâns în intervalul așteptării. Amenințări, sudalme, amărăciuni, adică un amestec de rugină și nisip, care se forma când presiunea în creștere antrena mizeria depusă în instalație, toată mizeria blocului. Când apa curgea, în sfârșit, uniform, trebuia să mai treacă minute lungi până când culoarea galbenă să treacă treptat în transparent pal și dădeam fuga la baie.

Exact așa am resimțit propunerea lui Laci.

Timp de câteva secunde, cu gândul la ce va urma, am avut senzația că mă sufoc de spaimă. Laci mă încuraja zâmbind, de parcă totul n-ar fi însemnat cu nimic mai mult decât că vine apa caldă, ne putem dezbrăca. Poate era timpul să-i spun, în sfârșit, dar după declarația asta nu făceam decât să-l privesc îngrozită, nu reușeam să scot nicio vorbă. Adică am bălmăjit ceva, dar fără nicio legătură cu ceea ce aș fi vrut foarte mult să-i spun. Încă mă aflam sub efectul poruncii date de Eller Gizi, precum prințesa adormită sub vrajă. Mă paraliza.

Dacă i-aș spune, mă gândeam, depunerile antrenate din trecut ne-ar îngropa pe amândoi. După zilele cu apă caldă, vana și chiuvetele trebuiau curățate ore întregi.

Nu-mi puteam imagina ce ar mai rămâne din viețile noastre dacă am divorța, și nici cu ce m-aș alege eu dacă i-aș spune, în sfârșit, secretul.

— Bine, i-am spus lui Laci, dar cum?

Nu mă gândeam la aspectul tehnic al rezolvării divorțului, care nu era deloc simplu, ci mă întrebam cum poate, de fapt, să spună așa ceva. Dar Laci, fiind un tip extrem de practic, s-a cramponat tocmai de partea tehnică și am văzut imediat că a judecat totul cât se poate de temeinic înainte de a deschide vorba.

Dacă n-a mai întrevăzut nicio altă posibilitate de plecare, e clar că l-am înghesuit bine de tot la colț.

În 1966, s-a dat o lege care nu numai că interzicea avortul, dar a făcut aproape imposibil și divorțul. Conducerea de partid considera că industrializarea țării se lovește de piedici demografice, de aceea trebuia să asprească măsurile. O spun și eu tot așa, în limbaj funcționăresc, pentru că altfel nu se poate. Conform logicii lor, cu cât e mai mare numărul căsnițiilor care rămân legate, cu atât mai mulți copii se vor naște. Se putea divorța, dar numai după proceduri anevoioase, din motive de mare gravitate, cu martori. Părțile apăreau în fața judecătorului ani la rând, de parcă ar fi trebuit să răspundă pentru o crimă. Prin 1970, severitatea asta s-a mai relaxat, însă cred că Laci a dat peste un judecător nepotrivit când a depus hârtiile, îl chema Andrei Suciu sau ceva asemănător. Suciu a făcut parte din echipa care a elaborat în 1966 legea care interzicea avortul și făcea imposibil, în fapt, divorțul. Nu numai că a conceput textul acestei legi, ci și credea în necesitatea ei. Suciu se afla înaintea pensionării, primea destul de rar cazuri, se străduia să se facă nevăzut, pentru că era incomod, pentru că nu numai muritorii de rând, ci și tovarășii voiau câteodată să divorțeze. Spre nenorocul nostru – sau poate nu –, cererea noastră a aterizat pe masa lui și a respins-o imediat, deoarece considera că motivul despărțirii noastre nu era destul de întemeiat. Legea era în vigoare, nu conta că nu se mai aplica cu aceeași severitate. Suciu a rămas încremenit în doctrina

anilor '60. „Vă rog să aduceți dovezi că mariajul dumneavoastră nu funcționează“, a mormăit.

— Am vorbit cu un avocat, m-a anunțat Laci însuflețit. Nu vrei nici tu să ne despartă pe motiv de infidelitate, îmi explica în timp ce eu frecam vana.

Nu voiam. După mintea lui Suciu, ar fi trebuit să chemăm martori, vecinii, rudele, poate iubitul în persoană, chiar dacă nu exista. Am mai văzut situații în care farsa jucată s-a transformat în realitate. Dar nu refuzam din acest motiv; și nici Laci, după câte știam. Cel puțin în asta eram de acord, am fost mereu fideli, de ce să nu rămânem la fel și la sfârșitul căsniciei noastre, mă gândeam.

— Dacă mă internez pentru câteva zile într-un sanatoriu de psihiatrie, a continuat Laci să-mi explice, cazul se simplifică, ne despart repede.

La început am izbucnit în râs, apoi mi-a trecut prin minte că omul acesta ar face orice ca să-i reușească divorțul, chiar și să se interneze între nebuni. Poate va trebui să ia și medicamente, cine știe ce vor face cu el după ce-i înăuntru.

Atunci, pentru întâia oară, s-a frânt ceva în mine, mi-am dat seama că nu-l pot împiedica să plece. Conștientizarea aceasta a fost binevenită însă și sub alt aspect, a reușit să facă o fisură în învelișul tăcerii mele. Nu l-a dat deoparte, dar s-a produs totuși o fisură cât un fir de păr.

— Trebuie să se găsească și o altă rezolvare, i-am spus, și m-am străduit să nu plâng.

Dar Laci își scutura capul, a luat la rând toate posibilitățile, nu exista o soluție mai bună.

— Atunci o să mă internez eu, mai bine eu, i-am spus, pentru că am crezut, naivă, că-i pot împiedica astfel planurile.

— Nu, tu trebuie să rămâi aici, a răspuns Laci, și nu vei putea trăi normal cu dunga roșie trasă în buletin.

Deci a stabilit și asta, că eu va trebui să trăiesc în continuare aici. Că trebuie să rămân aici, mi-a trecut fulgerător prin minte, de parcă n-aș fi eu cea care se opune cel mai tare plecării.

— Dungă roșie? l-am întrebat. Deci e adevărat că nebunilor li se trage o dungă roșie în buletin?

Laci nu știa, dar voia să fiu conștientă că m-aș stigmatiza.

Mi-a mărturisit că și divorțul mă înfierează, femeile divorțate sunt privite ca niște curve.

Poate atunci ar fi trebuit să-i spun că există ceva despre care nu știe nimic, ceva care, dacă reușesc să-l structurez cum se cuvine, s-ar putea concretiza într-o relatare și m-ar putea, în sfârșit, înțelege. Știam că era lucrul pe care ar fi trebuit să-l fac de îndată în loc de reproșuri, dar în toamna lui '76 m-a paralizat conștientizarea că Laci ar fi în stare să se interneze la casa de nebuni numai ca să ne despartă. În ochii mei a devenit din nou un adolescent, identic cu cel pe care a trebuit să-l dezbrac la baia din Șimleu, la Lacul Iadului, după ce l-au desfigurat în bătaie. Un băiețel care crede că tot ce-și asumă e o aventură pe care o așteaptă înfrigurat, însuflețit, îndrăzneț, hotărât, cu părul lins, cu jambiere. Ar fi fost imposibil de convins. Și nici n-aș fi reușit, nu mă lăsa dezamăgirea, furia și lacrimile; și simțeam că nu sunt în stare să înșir unul după altul nici numărul necesar de cuvinte și înțelesuri potrivite.

— Una-două săptămâni, și-i gata, mi-a spus, și s-a strădui, cum stătea rezemat de tocul ușii de la baie, să nu zâmbescă. Am văzut cum își strânge buzele, ca să nu se destindă într-un zâmbet. Zâmbetul lui a fost întotdeauna atrăgător, deși statura sugera altceva. Era un bărbat fibros și uscățiv, oacheș, știrb, cu păr creț foarte des. Cei mai mulți oameni, dacă nu-l cunoșteau îndeajuns de bine, nu aveau încredere în el până nu le zâmbea.

*

Ulterior, la multă vreme după cutremur, ne-am întrebat unul pe celălalt: tu unde te aflai, ce făceai, la ce te gândeai în momentele acelea?

În ceea ce mă privește, mă îndreptam spre Piața Romană ca să mă întâlnesc cu un cunoscut al avocatului nostru, un infirmier, prin intermediul căruia îi trimiteam bani soțului meu internat la sanatoriul de boli mintale. Aveam la mine două plicuri, unul pentru infirmier, celălalt pentru Laci. Am pus aceeași sumă de bani în fiecare, sperând că astfel i-l va înmâna și nu va fura din suma destinată soțului meu. După spusele avocatului, era un om demn de încredere, dar eu nu prea mai aveam încredere în nimeni. Laci era internat de două săptămâni, nu ni s-a dat voie să ne vedem și n-am mai primit nicio veste de la el.

— De ce vreți să vă întâlniți cu el? m-a întrebat avocatul nostru. Păi tocmai asta-i scopul, ca să nu vă mai întâlniți, nu?

Era adevărat, însă nu întru totul. Dar nu voiam să-i explic nimic. Speram s-o fi făcut Laci. Disperată, eu nu voiam decât să mă ajute să ajung la soțul meu.

În seara aceea, când mergeam spre Piața Romană, aveam la mine nu numai plicurile, ci și cinci prăjituri doboș. Le-am cumpărat de la cofetăria Casata, cu câteva minute înainte de a ne fugi pământul de sub picioare. Atunci și în zilele următoare, cutremurul mi s-a părut, ca și altora, dușmanul meu de moarte, însă mai târziu mi-am dat seama că a venit așa cum fac cei mai buni prieteni. Pe neașteptate, și totuși la timpul potrivit.

În fiecare seară se naște dimineața și-n fiecare dimineață, seara.

În 24 martie 1977, la câteva săptămâni după cutremur, de parcă nu mi-ar fi fost de ajuns câte griji îmi făceam pentru Laci și pentru căsnicia noastră, am primit o scrisoare de la Eller

Gizi, mama mea adoptivă, aflată la azilul săracilor din Sighetu Marmației, îmi scria că vrea să moară.

În timpul acesta mă simțeam deja ca înfiată de cutremur. Tremuram de parcă mi-ar fi lăsat moștenire undele seismice măsurabile exclusiv cu aparate. Că-mi răstoarnă la picioare toate lucrurile, ca să aleg ce am nevoie – senzație care îmi dădea un tremur fin, care mă însoțea oriunde mergeam.

Scrisoarea a făcut două săptămâni până a ajuns la mine. Molozul era cărat din oraș cu camioanele, și-era imposibil să nu simți că fiecare bucată de piatră ori cărămidă e o frântură de istorie care este luată din fața ochilor noștri. Iau ceva și nu-l vor mai aduce înapoi niciodată. Îmi imaginam că la fel se cărau și scrisorile. Pornesc la drum, peste tot în țară, ilustrate și scrisori așternute în grabă care speră, toate, că-și vor găsi destinarii sănătoși. În primele zile însă, poate chiar și-n primele săptămâni, remiterea scrisorilor a întâmpinat diferite piedici. Noaptea deveniseră mai lungi, pentru că a lipsit, o vreme, iluminatul public ori era sporadic. Apa caldă nu curgea de mult, în anumite cartiere a trebuit să se aștepte câteva zile și reluarea furnizării gazului.

Multă vreme am crezut că dorința lui Gizi s-a împlinit între timp, că nu mai trăiește, că a murit într-adevăr, nu m-a mai așteptat. Și atunci totul e de înțeles.

S-a făcut seară, noapte târzie până când am înțeles că nu vrea să moară, ci să trăiască, pentru că nu vrea să moară oricum.

Voia să fac dispărute urmele morții ei, să-i schimb circumstanțele și data, de parcă nu mi-ar fi cerut decât să șterg distrugerile cutremurului ori să declar inexistent cutremurul însuși. Să fac seara dimineață, noaptea s-o transform în zi, de aceea m-a așteptat cu moartea ei.

În timp ce număram serile, diminețile care se succedau serilor, între care mistuiam nopțile învăluite în fuioarele fumului

de țigară și-l așteptam pe Laci, mă gândeam că Eller Gizi o fi înnebunit, se pare. Dar nu, mintea mamei mele adoptive a rămas întreagă, m-am putut convinge când, în sfârșit, m-am dus la ea. Stătea culcată în patul ei, de parcă n-a fost nicicând atinsă de un cutremur, ca și cum trebuia să-i explici amănunțit ca să creadă că blocul Casata din București, unde se vindea prăjitura ei preferată, nu mai există, și odată cu el au dispărut în neant mai multe bulevarde, împreună cu restaurantul Dunărea, cu Scala și cu vreo alte patruzeci de clădiri.

Și totuși n-am reușit să-i explic cum se cuvine acestei îndrăgostite de culori, aflată pe patul morții, că tragedia s-a petrecut într-o totală lipsă de cromatică. Cutremurul din București nu avea culori, în amintirea mea totul s-a topit într-o singură pată. Dacă cineva mi-ar fi spus *să-i zugrăvesc* cum a fost, n-aș fi fost în stare să pun culori în expresiile mele. Eventual mirosuri, lângă care mintea, cu ajutorul asocierilor fixate și depozitate anterior, ar fi putut eventual dispune culori, dar nici asta n-ar fi însemnat altceva decât un fel de trișare, ceva inexact. Carmin, bazalt, catifea, ocru, fistic, cinabru, foc – răzbat la suprafață mai degrabă nuanțele care indică materiale, caracterul lor tangibil, permeabil ori modelabil, nicidecum iluzia care s-ar putea compune din jocul de lumini de pe căile nervilor pe care îl sesizăm cu ajutorul retinei, produsul final al simțului numit vedere.

Verdele crud asociat cu mirosul cărnii în putrefacție, pe care vântul îl ridică dintre ruine.

Maroniul de rinichi al sângelui absorbit de molozul preponderent de silitră.

Interiorul îngălbenit al țevilor de golire a vaselor de toaletă, rupte de pereții prăbușiți.

Ce rost ar avea să le mai înșir, oricum nu-mi oferă o despovărare de amintiri, o ușurare a doliului. Să rămână deci totul

așa cum a fost, o pată fără culori. În azilul săracilor din Sighetu Marmației am renunțat bucuros la contururile apășate.

Am ieșit în ultimul moment din cofetăria Casata, peste câteva minute n-a mai rămas decât un morman de moloz, de parcă s-ar fi rupt un sac imens și conținutul s-ar fi vărsat pe stradă. Cutremurul m-a prins în apropiere de Piața Romană, la început a ondulat, apoi a spart asfaltul, ori mai degrabă simultan. Am ascultat împietrită, năucită, râșnitul pietrelor, cărămizilor și betonului din structura clădirilor. Am simțit și *am văzut* hureitul pustiitor al prăbușirii materialelor unul peste altul, cum adâncul pământului le-a împrumutat un fel de forță naturală brută, care părea că nu-i totuși pe de-a-ntregul din această lume. În clipa aceea, am văzut și am înțeles – era o certitudine mai presus de negata existență a lui Dumnezeu – că lumea noastră a fost dintotdeauna despărțită doar printr-un fel de perdea de distrugerea care pândea în apropiere. Prin fanta draperiei am putut surprinde furia forței care o răzbătea. Nimicirea de neoprit se propaga cu zvâcniri de pulsar. A luat o formă imprecisă, și totuși părea că vulva deschisă a adus pe lume un fel de polip uriaș cu o mie de brațe. Tentaculele sale nevăzute dă râmau la întâmplare clădirile care se prăbușeau cu ușurința unor machete de hârtie. În momentul în care monstrul nemaivăzut și-a făcut apariția, strada a fost acoperită de mirosul sufocant de praf și moloz. Norul de praf care acoperea zgomotul infernal al blocurilor sfărâmate de beton, al pereților de cărămidă prăbușiți de pe mai multe etaje îi sufoca pe oamenii refugiați pe stradă. Fumul amar al focurilor izbucnite se învâlmășea cu ocrul mirosului de gaz. Am auzit venind de departe vuitul neputincios al sirenelor, amestecându-se cu frânturi de vorbe, de țipete, care s-au împotmolit între intervalul dintre înserare și noapte, precum strigătele sufletelor uitate pe prispa iadului.

Mă consolez că în fiecare seară se naște dimineața și-n fiecare dimineață, seara.

M-am amestecat în șuvoiul de oameni care se refugiau în Piața Romană, care nu știau nici ei înșiși cum au scăpat de foamea monstrului ori încă nu le venea să creadă că au găsit o cale de ieșire și dădeau buzna în seara care se năruia, devenea propria ruină. Dar nu era seară, nu era o perioadă anume a zilei, pustiirea suspenda integral ziua ca realitate.

Multă vreme am fugit împreună cu oamenii, dar n-aș fi putut spune, nici atunci, nici mai târziu, încotro, pentru că am fugit încă mult timp alături de ei și în gând în nopțile când eram cuprinsă de panică și așteptam dimineața ascunsă sub masă.

Ulterior, m-a îngrozit mai ales gândul că în timpul dezastrului nici nu mi-am amintit de Laci. Doar după miezul nopții, dar e posibil să mă fi săgetat abia în orele dimineții conștientizarea că am un soț despre care nu știu nimic de două săptămâni. N-am fost cuprinsă imediat de un acces de panică numai pentru că în receptorul telefonului amuțit mai răzbăteau totuși, din când în când, niște zgomote îndepărtate, stinse, ce m-au făcut să cred că voi reuși să apelez spitalul. Mi se părea că aud voci, frânturi de râsete răzbătând din conexiunile liniilor, de parcă nici n-ar fi avut loc tragedia. Părea că râsul care venea dintr-un alt plan temporal poate anula grozăvia orelor trecute; la fel și eu, ca de atâtea ori altădată, îl cer în mod obișnuit la telefon pe soțul meu, preia îndată receptorul și cu asta se sfârșește coșmarul. Această speranță cât un fir de păr a rezistat o jumătate de oră, sau poate mai mult, până când arătătorul, pe care îl introduceam iar și iar în orificiile discului de formare a numerelor de parcă aceste adâncituri de bachelită ar fi însemnat trepte spre iluzia care dezmente realitatea, spre senzația vie că totul e în ordine, într-un moment de precipitare, a scăpat numărul ales, a format patru în loc de

trei. Am vrut s-o iau de la capăt, dar am simțit că nu mai am putere. Am izbucnit în plâns, m-am întins pe spate în pat și am adormit în poziția asta, ascultând în receptorul apăsat pe ureche răsufierea caracatiței.

Doboșurile cumpărate pentru Laci de la Casata au rămas neatinsse, deși în jurul lor s-a năruit un oraș.

Haosul din zilele de după cutremur a lungit parcursul scrisorii recomandate trimise de Eller Gizi, ceea ce, repet, nu-i de mirare, timp de câteva zile nici nu l-am văzut pe poștașul redacției, ba mai rău, nici nu l-am mai revăzut, peste trei zile a venit un alt factor poștal. Tonul de urgență, implorator al scrisorii mă anunța și mă soma să mă înfățișez cât mai grabnic în salo-nul numărul trei al azilului săracilor din Sighetu Marmației.

Scrisoarea m-a luat prin surprindere. Nici nu știam că Eller Gizella a ajuns la azilul săracilor, nemaivorbind că-i în agonie sau că se pregătește să moară. Scrisoarea m-a revoltat peste măsură, ca atunci când cineva află ultimul un adevăr evident, știut de toți.

Ca atunci când e înșelat, de pildă, ani la rând și nu-și dă seama.

M-am abandonat repede sentimentului că doar nepăsarea și lenea mea sunt vinovate pentru nenorocirile de care are parte Eller Gizi, pentru că ele m-au împiedicat să-i scriu mai des ori s-o sun. Am fost absorbită de propriul divorț, aranjat, încet-încet nici nu mai știam care dintre aspectele sale sunt reale și care mimate.

Doar administrându-mi porții zilnice, doar contemplând câte un monument al distrugerii, am înțeles că și semnul dat de Eller Gizi, deși la început m-a necăjit peste măsură, a venit la momentul oportun, cum a venit și cutremurul.

De parcă i-aș fi fost fiică.